

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Шемпп Софія

здобувачка вищої освіти факультету
міжнародної економіки і менеджменту

Славкова Алла Аркадіївна

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Україна

Вступ. Сучасна екологічна ситуація підштовхує до переосмислення відносин у системі «природа – людина – суспільство» і спонукає до пошуку шляхів їх гармонізації. Із цивілізаційним розвитком і екологічною кризою визначилась зміна пріоритетів в ставленні людей до природи і стану навколишнього середовища. Так, результати проведеного Організацією Об'єднаних Націй (UNESCO) у 2021 році опитування «Світ у 2030» (The World in 2030) свідчать, що 67% землян занепокоєні глобальним потеплінням і стрімким зникненням видів фауни і флори. Отже, зміна клімату і втрата біорізноманіття – це питання, які найбільше турбують жителів планети [1, с. 6].

Важливу роль у вирішенні цього завдання, як показує міжнародний досвід, відіграють системні дії держави, суспільства і бізнесу, що здатні ліквідувати або мінімізувати екологічні загрози в довкіллі.

У пошуках ефективних систем та засобів захисту довкілля уряди держав створили комплекс заходів для регулювання антропогенного навантаження на екосистему, в якому важливе місце відводиться екологічному оподаткуванню як інструменту формування екологодоцільної споживчої поведінки.

Мета роботи. Розглянути досвід Німеччини щодо застосування екологічного оподаткування; проаналізувати його наслідки; доцільність використання в Україні.

Матеріали: Згідно з визначенням Європейського агентства з

навколишнього середовища (European Environmental Agency) поняття «екологічний податок - це податок, базою оподаткування якого є фізична одиниця (або еквівалент фізичної одиниці) чогось, що має доведений, конкретний негативний вплив на навколишнє середовище, і який визначено в ESA (Європейській системі рахунків) як податок» [2].

Основні аспекти екологічного оподаткування Німеччини відображено в напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних науковців (О. Ю. Гаврик, В. О. Мандрик, У. П. Новак, М. С. Осадчий, Н. М. Присяжнюк, І. В. Свиноус, О. І. Слободенюк, Н. Bär, C. Leisinger, M. Runkel, J. Büchele та ін.).

Зокрема, дослідники В. О. Мандрик, У. П. Новак розглядають екологічний податок як вагоме джерело наповнення бюджетів країн Європейського Союзу й зосереджуються на досвіді Німеччини, де екологічна податкова реформа зумовила збільшення дохідної частини бюджету країни у 2009 році на понад 20 млрд євро «зелених податків». Автори відзначають прямі екологічні наслідки реформи: зниженням викидів діоксиду карбону на 2,4 % та зростанням попиту на екологічно чисті технології [3, с. 23].

Дані емпіричних досліджень учених І. В. Свиноус, О. І. Слободенюк, Н. М. Присяжнюк, О. Ю. Гаврик, М. С. Осадчого свідчать про скорочення споживання бензину протягом перших трьох років з моменту введення в Німеччині в 1999 році екологічного податку; зростання обсягів продажів малолітражних автомобілів. Водночас порівняльний аналіз часток надходжень від усіх екологічних податків у відсотках від ВВП у 2017 р. в країнах ЄС показує, що Німеччина з показником близько 2% має одну з найнижчих часток надходжень від екологічних податків [4, с. 23].

Науковиця С. Сучек до основних видів екологічних податків і зборів у Німеччині відносить: екологічні податки (спеціальний податок на фінансування навколишнього середовища, податок на захист навколишнього середовища); систему зборів для підтримки якості навколишнього середовища (плата за забруднення води); збори на продукти (надбавка до ціни продукту, виробництво або споживання якого забруднює довкілля); торгівлю квотами

[5, с. 88].

Екологічні податкові реформи 1999 та 2002 років у Німеччині були спрямовані на зменшення споживання енергії та, як наслідок, скорочення шкідливих викидів, а також сприяння розвитку нових технологій та інвестування в інновації [6].

Методи. Теоретичні методи: аналіз і синтез емпіричних даних; праксиметричний метод: вивчення результатів упровадження екологічного податку в Німеччині й в Україні.

Результати та обговорення. Аналіз даних Європейського агентства з навколишнього середовища (European Environmental Agency) щодо частки екологічних податків у загальних податкових надходженнях в порівнянні з іншими країнами ЄС свідчить, що Німеччина знаходиться на передостанньому місці із 27 країн ЄС, випереджаючи лише Люксембург [2].

Дослідники Holger Bär, Christopher Leisinger, Matthias Runkel, Johanna Büchele встановили, що, незважаючи на важливу роль екологічного оподаткування для переходу до більш зеленої економіки, частка надходжень від податків і зборів за забруднення та споживання ресурсів протягом останніх десятиліть має негативну тенденцію. Так, у Німеччині у період з 2003 року до 2021 років ця частка досягла нового мінімуму на рівні 53,8 млрд євро, що становить лише 3,7 % від загальних надходжень всіх податків і внесків на соціальне страхування [7, с. 1]. Серед причин зниження частки екологічного податку в Німеччині протягом останніх 20 років визначають [7, с. 8]:

- зменшення споживання викопних енергоносіїв починаючи з 2003 року і, як наслідок, зниження податкових надходження від енергоносіїв;
- зростання кількості дизельних транспортних засобів в автомобільному потоці. Дизельне паливо оподатковується за нижчими ставками, ніж бензин, що впливає на зменшення надходжень;
- інфляцію. Екологічні податки - це здебільшого податки на кількість, тобто фіксована сума стягується за літр, кіловат-годину або тонну.

Оскільки ціни зростають через інфляцію, їхня реальна вартість, а отже, і

вплив на навколишнє середовище, зменшується. З 2003 року вартість екологічних податків знизилась приблизно на 29 % з урахуванням інфляції. Тим часом податки на заробітну плату та ПДВ зростають відповідно до рівня цін, що ще більше зменшує частку екологічних податків у загальних доходах. Інші європейські країни протидіють цьому ефекту шляхом індексації податкових ставок [7, с. 8].

Дослідники Holger Bär, Christopher Leisinger, Matthias Runkel, Johanna Büchele зазначають, що існує багато варіантів подальшого ефективного розвитку екологічних податків і зборів. Їх необхідно послідовно розвивати протягом наступних кількох років: посилення ціноутворення на викиди CO₂, реформування енергетичного податку, поширення плати за проїзд на легкові автомобілі, запровадження інших економічних інструментів (наприклад, у сфері ресурсів та землі). Надходження від енергетичного податку різко скоротяться через електрифікацію та декарбонізацію транспортного сектора. Тому вдосконалений і цілеспрямований набір інструментів екологічного оподаткування також має велике значення з погляду бюджетної стабільності в державі [7, с. 8].

Низка наукових праць присвячена проблемі екологічного оподаткування в Україні. Так, науковиця С. Сучек, узагальнюючи економічний потенціал екологічних податків, зазначає доцільність використання досвіду Німеччини в Україні, як от: скорочення витрат на адміністрування податків (на екологічні податки в Німеччині витрачається лише 0,1 % їхніх доходів); прийняття дозволу на вирахування природоохоронних витрат із суми екологічних платежів як варіант фіскального стимулювання зменшення викидів; введення понижувальних коефіцієнтів або ставки екологічного податку для платників, які запровадили систему екологічного менеджменту (система стандартів ISO 14 000) [5, с. 90].

Дослідники Д. О. Семенова, Ю. В. Штик стверджують, що в Україні не створено ефективної моделі екологічного податку. Причина полягає у постійній зміні механізму та співвідношення розподілу надходжень екологічного податку

між державним та місцевими бюджетами, що перешкоджає формуванню послідовної політики природоохоронної діяльності та реалізації багаторічних програм у цій сфері [8, с. 115].

Учені Л. С. Захаркіна, В. М. Новіков розгортають проблеми системи екологічного оподаткування шляхом проведення порівняльного аналізу існуючих екологічних податків у країнах Європейського союзу та Україні протягом 2010-2019 років. Результати свідчать, що податкове екологічне навантаження в Україні є значно нижчим ніж у країнах ЄС і демонструє нерозуміння важливості збереження довкілля у суб'єктів господарювання, відсутність ефективних інституційних механізмів контролю та відповідальності в цьому напрямку. Проведені дослідження показують, що відсутність у Податковому кодексі України раціональної системи екологічного оподаткування є однією з причин критично низького відсотка екологічних податків у структурі ВВП [9, с. 121].

Висновки. Таким чином, аналіз наукового фонду напрацювань дозволяє стверджувати, що застосування екологічного податку в Німеччині суттєво зменшило кількість забруднення довкілля шляхом зниження використання викопних енергоносіїв і впровадження екологічно "чистих" джерел енергії. У результаті цього зменшились надходження від екологічних податків.

Водночас, актуальність порушеної проблеми наростає у зв'язку із економічною ситуацією, що викликана ростом цін на енергоносії в країні. Уряд Німеччини запропонував з початку наступного року припинити дію граничних обмежень цін на газ та електроенергію [10]. Передбачається, що такі дії зумовлять збільшення об'ємів споживання і, як результат, збільшення статей надходження в бюджет країни від екологічного податку.

Відзначимо, що сучасна система екологічного оподаткування в Україні не виконує своїх компенсаційних та стимулюючих функцій; потребує вдосконалення і осмислення з урахуванням потреб суб'єктів оподаткування, а також особливостей екологічної та економічної ситуації. Провідну роль у цьому має відігравати держава, оскільки екологічне оподаткування є одним із

інструментів впливу на економіку природокористування і соціокультурні запити суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The World in 2030 (2021). Public Survey Report, UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375950.locale=en> (in English)
2. Share of environmental taxes in total tax revenues (2023). URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/share-of-environmental-taxes-in> (in English)
3. Мандрик В. О., Новак У. П. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6, С. 23. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2016/26_6/5.pdf (in Ukrainian)
4. Свиноус І. В., Слободенюк О. І., Присяжнюк Н. М., Гаврик О. Ю., Осадчий М. С. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 19-24. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7536&i=2> (in Ukrainian)
5. Сучек С. Екологічне оподаткування: європейський досвід та перспективи його застосування в українських реаліях. *Гроші, фінанси та кредит*. 2018. № 3. С. 85-93. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/371/317> (in Ukrainian)
6. Bundestag (1998). Entwurf eines Gesetzes zum Einstieg in die ökologische Steuerreform, Drucksache, 14/40. URL: <https://dserver.bundestag.de/btd/14/000/1400040.pdf> (in Deutsch)
7. Holger Bär, Christopher Leisinger, Matthias Runkel, unter Mitarbeit von Johanna Büchele Warum Umweltsteuern sinken und wie wir sie auf Klimaschutz programmieren? (2022), Forum Ökologisch-Soziale Marktwirtschaft e.V. (FÖS). Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz. URL: https://foes.de/publikationen/2022/2022-03_FOES_Steuerstruktur_2021.pdf (in Deutsch)

8. Штик Ю. В., Семенова Д. О., Миронович Є.О. Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. *Підприємництво та інновації*. 2025. Вип. 5. С. 114-118 URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/553/538> (in Ukrainian)
9. Захаркіна Л. С., Новіков В. М. Екологічне оподаткування в Україні: перспективи удосконалення на основі зарубіжного досвіду. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2020 № 4. С. 121-130. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/4_2020/14.pdf (in Ukrainian)
10. Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz zur Haushaltslage am 28.11.23. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-2242882> (in Deutsch)